

**«Әл-Фараби атындағы
ҚазҰУ» КЕАҚ Ғылыми кеңес
отырысында
16.06.2026 ж. № 14 хаттамамен
БЕКІТІЛДІ**

**D153 – Археология және этнология
білім беру бағдарламалары тобына
докторантураға түсушілерге арналған
емтихан бағдарламасы**

I. Жалпы ережелер

1. Бағдарлама «Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарына оқуға қабылдаудың үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 600 бұйрығына (бұдан әрі – үлгілік қағидалар) сәйкес жасалды.

2. Докторантураға түсу емтиханы сұхбаттасудан, эссе жазудан және білім беру бағдарламалары тобының бейіні бойынша емтиханнан тұрады.

Блогы	Балы
1. Сұхбаттасу	30
2. Эссе	20
3. Білім беру бағдарламасы тобының бейіні бойынша емтихан	50
Барлығы/ өту ұпайы	100/75

3. Түсу емтиханының ұзақтығы – 3 сағат 10 минут, осы уақыт ішінде оқуға түсуші эссе жазады, электрондық емтихан билетіне жауап береді. Сұхбаттасу ЖОО қабылдау емтиханының алдында өткізіледі.

II. Түсу емтиханын өткізу тәртібі

1. D153 «Археология және этнология» білім беру бағдарламалары тобына докторантураға түсушілер проблемалық / тақырыптық эссе жазады. Эссе көлемі – 250 сөзден кем болмауы керек.

Эссе мақсаты – теориялық білімге, әлеуметтік және жеке тәжірибеге негізделген өз аргументациясын құрастыру қабілетінде көрініс табатын аналитикалық және шығармашылық қабілеттер деңгейін анықтау.

Эссенің түрлері:

- зерттеу қызметіне ынталандырушы себептерді ашатын мотивациялық эссе;

- жоспарланған зерттеудің өзектілігі мен әдістемесін негіздейтін ғылыми-аналитикалық эссе;

- пәндік саладағы ғылыми білімнің әртүрлі аспектілерін көрсететін проблемалық/тақырыптық эссе.

2. Электрондық емтихан билеті 3 сұрақтан тұрады.

Білім беру бағдарламасы тобының бейіні бойынша емтиханға дайындалуға арналған тақырыптар:

Пән «Ғылыми зерттеулерді ұйымдастыру және жоспарлау»

Тақырып 1. Ғылыми қызметті ұйымдастыру.

Тақырыпшалар. Ғылыми-зерттеу жұмысының кезеңдері – жоспарлау, ұйымдастыру мен жүзеге асыру. Теориялық және эмпириалық зерттеулер жүргізу тәсілдері.

Тақырып 2. Әдебиетті зерттеу.

Тақырыпшалар. Ғылыми-техникалық ақпарат базалары мен іздеу жүйелері.

Тақырып 3. Зерттеу бағдарламасын жасау, зерттеудің методологиялық және процедуралық бөлімдері.

Тақырыпшалар. Эксперименталды (эмпирикалық) зерттеуді жоспарлау мен жүзеге асыру. Мәліметтерді статистикалық өңдеу.

Тақырып 4. Ғылыми жұмыстарды жазу, рәсімдеу мен қорғау.

Тақырыпшалар. Ғылыми жұмыстың құрылымы. Ғылыми зерттеудің жазылу тілі мен стилінің ерекшеліктері.

Пән «Археологияның теориялық және әдіснамалық мәселелері»

Тақырып 1. Гуманитарлық білім жүйесіндегі археологияның теориялық бағыттары. Археологиялық терминологияны дамыту және қалыптастыру процесі. «Археологиялық мәдениет» терминінің қалыптасуы. Археологияда жаратылыстану әдістерін қолдану. Әлемдік археологияның іргелі мәселелері. Археологияда лингвистикалық және антропологиялық дереккөздерді пайдалану.

Тақырып 2. Тәуелсіздік жылдарындағы тас ғасырындағы ескерткіштердің жаңа ашылулары. Қазақстанның тас ғасырының жалпы сипаттамасы. Шығыс, Орталық, Оңтүстік және Батыс Қазақстанның тас ғасыры. Материалдық мәдениеттің сипаттамасы. Тас дәуіріндегі ескерткіштерді қайта құру және түсіндіру.

Тақырып 3. Қола дәуірі. Қола дәуірінің жалпы сипаттамасы. Орталық Азия және Қазақстан қола дәуірі тарихнамасының мәселелері. Қола дәуірінің іргелі мәселелері. Андроновтық мәдени-тарихи қауымдастық.

Тақырып 4. Ерте темір ғасыры. Жалпы сипаттамасы. Қола дәуірінің темірмен өзгеруі: процестің географиясы. Темірді игерудің негізгі салдары.

Темірді игерудің ғылыми теориялары. «Ерте көшпенділер» термині. Еуразияның ерте темір ғасырын кезеңдеу мәселелері.

Тақырып 5. Көшпелі өркениеттің іргелі мәселелері. «Көшпелі өркениет» ұғымы. Көшпенділер өркениетін зерттеу тарихы (Шахматов, Толыбеков, Хазанов, Масанов, және тб. Көшпелі өркениеттің түрлері мен формалары. Шаруашылық-мәдени түрі. Көшпенділіктің пайда болуы. Ерте көшпенділер және олардың отырықшы мәдениеттермен қарым-қатынасы. Көшпенділердің әлемдік өркениетке қосқан үлесі.

Тақырып 6. Еуразияның сақ-скиф мәдени-тарихи қауымдастығының түйіндік мәселелері. Сақ-скиф мәдени-тарихи қауымдастығы. Скифтердің, сақтардың пайда болу мәселесі. Скифтер мен сақтарды зерттеу тарихына қысқаша шолу. Скиф мәдениетінің таралу аймағы. Қара теңіз аймағы, Днепр аймағы, Алтай скиф мәдениетінің маңызды ескерткіштері.

Тақырып 7. Қазақстан сақтары мен үйсіндері археологиясының негізгі мәселелері. Сақ тайпаларын оқшаулау. Алтай, Тарбағатай, Жетісу, орталық, солтүстік, оңтүстік және Батыс Қазақстанның элиталық сақ ескерткіштері. Сақ мәдениетінің кезеңділігі. Сақ-скиф аң стилінің пайда болу мәселесі. Сақ мәдениетіндегі «алтын адамдар» мәселесі. Үйсіндер тарихы туралы деректер. Үйсіндердің археологиялық мәдениеті. Өнер және дін.

Тақырып 8. Археологиядағы ғұн-сармат кезеңінің теориялық және әдіснамалық мәселелері. Ғұн-сармат кезеңінің хронология мәселелері. Ғұндар мен сарматтардың пайда болу мәселесі. Протогородагун кезеңі. Сармат тайпаларының локализациясы. Аралтөбе «Алтын адамы». «Халықтардың ұлы қоныс аударуы».

Тақырып 9. Ежелгі Түркі шежіресі және ерте түркі дәуіріндегі археологиялық ескерткіштер. Жазбаша және археологиялық деректер. Түріктердің пайда болу мәселесі. Түркі этнонимдері, ашина. Ежелгі түркі дәуіріндегі археологиялық ескерткіштердің түрлері: жерлеу құрылыстары, жерлеу кешендері, жартастағы бейнелер. Хронология және периодизация.

Тақырып 10. Дамыған орта ғасырлар дәуірі: проблемалар мен тарихнама. Моңғол жаулап алуы. Жошы Ұлысы. Көк Орда және Ақ Орда. Шығыс Дешті Қыпшақ XIV - XV ғғ. басы. Қазақ мемлекеттілігінің басы. Қазақ хандығының құрылуы. Қазақ этногенезінің соңғы кезеңінің теориялық мәселелері. Қазақ халқының бірігуінің саяси алғышарттары. Қазақ жүздерінің пайда болу мәселесі.

Тақырып 11. Түркілердің материалдық және рухани мәдениетін зерттеудің өзекті мәселелері. Екі шаруашылық-мәдени типтің өзара әрекеттестігі: отырықшы және көшпелі («қала-дала» жүйесі). Алғашқы түркі билеушілерінің құрметіне (Бумын-қаған, Истеми-қаған, Күлтегін және т.б.) көне түркі руникалық ескерткіштері. Ежелгі түркі құдайларының пантеоны (Тәңірі, Ұмай, Жер-Су және т.б.). Түркі тайпаларының исламдануының басталуы. Мұра көне түрік мәдениет.

Тақырып 12. Ортағасырлық қалалар мен елді мекендердің мәселелері. Қазақстанның ортағасырлық қалалары мен қоныстарын табиғи-географиялық және тарихи-мәдени аудандастыру мәселелері. Қазақстанның ортағасырлық қоныстары мен қалаларының тарихи топографиясының мәселелері.

Тақырып 13. Ұлы Жібек жолы. Ұлы Жібек жолының бағыттары. Ежелгі және ортағасырлық Қазақстанның керуен жолдары. Ұлы Жібек жолындағы қалалық мәдениет.

Пән «Археологияның теориялық және әдіснамалық мәселелері»

Тақырып 1. Гуманитарлық білім жүйесіндегі археологияның теориялық бағыттары. Археологиялық терминологияны дамыту және қалыптастыру процесі. «Археологиялық мәдениет» терминінің қалыптасуы. Археологияда жаратылыстану әдістерін қолдану. Әлемдік археологияның іргелі мәселелері. Археологияда лингвистикалық және антропологиялық дереккөздерді пайдалану.

Тақырып 2. Тәуелсіздік жылдарындағы тас ғасырындағы ескерткіштердің жаңа ашылулары. Қазақстанның тас ғасырының жалпы сипаттамасы. Шығыс, Орталық, Оңтүстік және Батыс Қазақстанның тас ғасыры. Материалдық мәдениеттің сипаттамасы. Тас дәуіріндегі ескерткіштерді қайта құру және түсіндіру.

Тақырып 3. Қола дәуірі. Қола дәуірінің жалпы сипаттамасы. Орталық Азия және Қазақстан қола дәуірі тарихнамасының мәселелері. Қола дәуірінің іргелі мәселелері. Андроновтық мәдени-тарихи қауымдастық.

Тақырып 4. Ерте темір ғасыры. Жалпы сипаттамасы. Қола дәуірінің темірмен өзгеруі: процестің географиясы. Темірді игерудің негізгі салдары. Темірді игерудің ғылыми теориялары. «Ерте көшпенділер» термині. Еуразияның ерте темір ғасырын кезеңдеу мәселелері.

Тақырып 5. Көшпелі өркениеттің іргелі мәселелері. «Көшпелі өркениет» ұғымы. Көшпенділер өркениетін зерттеу тарихы (Шахматов, Толыбеков, Хазанов, Масанов, және т.б. Көшпелі өркениеттің түрлері мен формалары. Шаруашылық-мәдени түрі. Көшпенділіктің пайда болуы. Ерте көшпенділер және олардың отырықшы мәдениеттермен қарым-қатынасы. Көшпенділердің әлемдік өркениетке қосқан үлесі.

Тақырып 6. Еуразияның сақ-скиф мәдени-тарихи қауымдастығының түйіндік мәселелері. Сақ-скиф мәдени-тарихи қауымдастығы. Скифтердің, сақтардың пайда болу мәселесі. Скифтер мен сақтарды зерттеу тарихына қысқаша шолу. Скиф мәдениетінің таралу аймағы. Қара теңіз аймағы, Днепр аймағы, Алтай скиф мәдениетінің маңызды ескерткіштері.

Тақырып 7. Қазақстан сақтары мен үйсіндері археологиясының негізгі мәселелері. Сақ тайпаларын оқшаулау. Алтай, Тарбағатай, Жетісу, орталық, солтүстік, оңтүстік және Батыс Қазақстанның элиталық сақ

ескерткіштері. Сақ мәдениетінің кезеңділігі. Сақ-скиф аң стилінің пайда болу мәселесі. Сақ мәдениетіндегі «алтын адамдар» мәселесі. Үйсіндер тарихы туралы деректер. Үйсіндердің археологиялық мәдениеті. Өнер және дін.

Тақырып 8. Археологиядағы ғұн-сармат кезеңінің теориялық және әдіснамалық мәселелері. Ғұн-сармат кезеңінің хронология мәселелері. Ғұндар мен сарматтардың пайда болу мәселесі. Протогородагун кезеңі. Сармат тайпаларының локализациясы. Аралтөбе «Алтын адамы». «Халықтардың ұлы қоныс аударуы».

Тақырып 9. Ежелгі Түркі шежіресі және ерте түркі дәуіріндегі археологиялық ескерткіштер. Жазбаша және археологиялық деректер. Түріктердің пайда болу мәселесі. Түркі этнонимдері, ашина. Ежелгі түркі дәуіріндегі археологиялық ескерткіштердің түрлері: жерлеу құрылыстары, жерлеу кешендері, жартастағы бейнелер. Хронология және периодизация.

Тақырып 10. Дамыған орта ғасырлар дәуірі: проблемалар мен тарихнама. Моңғол жаулап алуы. Жошы Ұлысы. Көк Орда және Ақ Орда. Шығыс Дешті Қыпшақ XIV - XV ғғ. басы. Қазақ мемлекеттілігінің басы. Қазақ хандығының құрылуы. Қазақ этногенезінің соңғы кезеңінің теориялық мәселелері. Қазақ халқының бірігуінің саяси алғышарттары. Қазақ жүздерінің пайда болу мәселесі.

Тақырып 11. Түркілердің материалдық және рухани мәдениетін зерттеудің өзекті мәселелері. Екі шаруашылық-мәдени типтің өзара әрекеттестігі: отырықшы және көшпелі («қала-дала» жүйесі). Алғашқы түркі билеушілерінің құрметіне (Бумын-қаған, Истеми-қаған, Күлтегін және т.б.) көне түркі руникалық ескерткіштері. Ежелгі түркі құдайларының пантеоны (Тәңірі, Ұмай, Жер-Су және т.б.). Түркі тайпаларының исламдануының басталуы. Мұра көне түрік мәдениет.

Тақырып 12. Ортағасырлық қалалар мен елді мекендердің мәселелері. Қазақстанның ортағасырлық қалалары мен қоныстарын табиғи-географиялық және тарихи-мәдени аудандастыру мәселелері. Қазақстанның ортағасырлық қоныстары мен қалаларының тарихи топографиясының мәселелері.

Тақырып 13. Ұлы Жібек жолы. Ұлы Жібек жолының бағыттары. Ежелгі және ортағасырлық Қазақстанның керуен жолдары. Ұлы Жібек жолындағы қалалық мәдениет.

III. Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.

Негізгі:

1. Марков Г.Е. Кочевники Азии. Структура хозяйства и общественной организации. М., 1976.
2. Хазанов А.М. Кочевники и внешний мир. - А., 2001.
3. Крадин Н.Н. Кочевники, мир империи и социальная эволюция // Раннее государство, его альтернативы и аналогии: Сборник статей. - Алматы, 2007. - С. 490-496.

4. Мункуев Н.Ц. Заметка о древних монголах. // Татаро-монголы в Азии и Европе. - М., 1973.
5. Кычанов Е.И. О татаро-монгольском улусе XII в. // Восточная Азия и соседние территории в средние века. - Нов-к, 1986. - С. 94-98.
6. Проблемы истории государственности на территории Казахстана. - Астана, 2006.
7. Омарбеков Т., Омарбеков Ш. Қазақстан тарихы мен тарихнамасына ұлттық көзқарас. - Алматы: Қазақ университеті, 2004. - 388 б.
8. Плетнова С.А. Кочевники средневековья: поиски исторических закономерностей. М., 1982.
9. Кляшторный С.Г., Султанов Т.И. Казахстан: летопись трех тысячелетий. А., 1992.
10. Владимирцов Б.Я. Общественный строй Монголов. Монгольский кочевой феодализм. Л., 1934.
11. Проблемы истории государственности на территории Казахстана. Астана 2006.
12. Хазанов А.М. Кочевники и внешний мир. А., 2001.
13. Атабаев Қ.М., Қадыртаева М.А. Деректанудың теориялық мәселелері. – Алматы: «Қазақ университеті», 1999. – 44 б.
14. Атабаев Қ.М. Деректану. – Алматы: «Қазақ тарихы», 2007. – 272 б.
15. Атабаев Қ.М., Тасилова Н.А., Толамисов А.Ф. Деректану пәнін оқыту методикасы: Оқу құралы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2011.
16. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники Российской истории. Учеб. пособие: И.Н. Данилевский, В.В. Кабанов, О.М. Медушевская, М.Ф. Румянцева. – Москва: РАН, 2000. – 703 с.
17. Жумагулов К.Т. Очерк этногенеза, материальной и духовной культуры германцев на современном этапе исследование: Учебное пособие. 2-изд/Павлодар «Кереку», 2011. 125 с.
18. Гумилёв Л. Н. Древние тюрки. СПб.: Кристалл, 2003. – 575 с. Гумилёв Л. Н. Открытие Хазарии. — М.: Айрис-пресс, 2007. – 416 с.
19. Ковалев А.И. «Методы научных исследований. Введение в дисциплину»: Учеб.пособие. - Севастополь: СНУЯЭиП, 2005.- 244 с.
20. Софийский И.Ю. Теория и практика научных исследований: учеб. пособие. - Севастополь: СНУЭЯиП, 2011. – 400 с.
21. Мұхатова. О. Тарихнама ғылымы: теориялық-методологиялық негіздері және зерттеу үлгілері. – Алматы: «Қазақ университеті», 2009.
22. Сахаров А.М. Методология истории и историографии. – М., 1981. – 134 б.
23. Шмидт С.О. Методологические и теоретические проблемы исторической науки. – Калинин, 1999.
24. Мұхатова О. Тарихнама ғылымының методологиялық ұстанымдары. – Алматы, 2018.
25. Междисциплинарные подходы к изучению прошлого / Под ред. Л.П. Репиной. М.: Аспект Пресс, 2003.

26. Лаппо-Данилевский А.С. Методология истории. – М.: Изд. дом «Территория будущего», 2006. – 622 с.
27. Баранов А.И. Историография и источниковедение. -Казань, КГУ. 2004.
28. Данилевский И.Н., Кабанов В. В., Медушевская О. М., Румянцева Ф.М. Источниковедение. Теория. История. Метод. Источники Российской истории. - М., 1998., 2000.
29. Медушевская О. М. Становление и развитие источниковедения. - М., 2000.
30. Орталық Азия көшпелілерінің тарихы: Орталық Азия көшпелілерінің дәстүрлі өркениетінің өркендеуі және күйреуі. 4-том. Монография. (жауапты ред. Омарбеков Т.). - Алматы: Қазақ университеті, 2016. - 403 б.
31. Казахские чиновники на службе Российской империи. Сборник документов и материалов. Составители: Султангалиева Г.С. (отв.ред), Далаева Т.Т., Удербаетова С.К. Алматы: Қазақ университеті, 2014.
32. Усманова Д.М. Мусульманские представители в российском парламенте. 1906-1916. Казань 2005.
33. Алаш қозғалысы. /Құжаттар мен материалдар жинағы/. Движение Алаш. /Сборник документов и материалов /. В 4 –х томах. 1-4 тт. - Алматы, 2004, 2005, 2010. Қазақ және орыс тілінде.
34. Омарбеков Т.О. Голодомор в Казахстане. Хрестоматия. Алматы, Қазақ университеті, 2013.
35. Койгелдиев М.К. Сталинизм и репрессии в Казахстане 1920-1940-х годов. Алматы, 2009.

Қосымша:

1. Коротаев А.В., Комарова Н.Л., Халтурина Д.А. Законы истории. Вековые циклы и тысячелетние тренды. Демография. Экономика. Войны. - М., 2010.
2. Клейн Л.С. Археологические признаки миграций // IX Международный конгресс антропологических этнографических наук. - Чикаго, 1973. Совет Делегаттарының мақалалары. - М., 1973.
3. Абдулина А.Т. «Исламское возрождение» у казахов в Казахстане и КНР // Сборник материалов международной научно-теоретической конференции, посвященной 60-летию доктора исторических наук, профессора А.Б. Калыша, на тему: «Традиционная современная этнология Казахстана» (Алматы, 29 марта 2014 г.). – Алматы, 2014. – С. 288–291.
4. Ажигали С.Е. Религиозность и обрядность сельчан Казахстана в ближайшей ретроспективе: Жетысу, середина 80-х // Қазақтың әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлері. Мақалалар жинағы / Обычаи и обряды казахов в прошлом и настоящем. Сб. статей. (Отв. ред.-сост. С.Е. Ажигали). – Алматы: НИЦ «Ғылым», 2001. – 428 с. – С. 35–96.

5. Мустафаева А.А. Исламское возрождение в Казахстане в 90-е годы XX века [Электронный ресурс] // Вестник КазНУ. – 2013 // Режим доступа: <http://articlekz.com/article/11739>.

6. 1. Радлов В.В. Образцы народной литературы тюркских племен. Киргизское наречие. Ч. 3. - СПб., 1870. – 712 с.

7. Стеблева И.В. Тюркская поэтика: этапы развития VIII-XX вв., М., 2012.

8. Жирмунский В.М. Тюркский героический эпос. Сравнительно-исторические очерки // <http://feb-web.ru/feb/classics/critics/zhirmunsky/zhi/zhi-001-.html>

9. Аширалиев Дж.А. Методологические аспекты изучения номадической культуры. Бишкек, 2008.

10. Дингес М. Историческая антропология и социальная история: через теорию «стиля жизни» к «культурной истории повседневности» // Одиссей. Человек в истории. 2000. М., 2000. С. 96–124.

Пән «Ежелгі және ортағасырлардағы Қазақстандағы этномәдени үдерістер»

Тақырып 1. Қазақстан және көршілес территориялардағы мекендеген халықтар мен тайпаларды зерттеудегі деректану мен тарихнама көздері. Қазақстан территориясындағы ғұн-сармат кезеңінде мекен еткен халық жөніндегі ежелгі грек, ежелгі парсы және ежелгі қытайдың жазба деректері. Тайпалық бірлестіктер мен одақтардың этимологиясы. Ғұн-сармат дәуірінің хронологиялық шекарасы.

Тақырып 2. Ерте таптық тайпалық қоғамдардың пайда болуы және орналасуы. Этнолингвистикалық жағдай. Ғұн-сармат дәуірінің антропологиясы. Ғұн-сармат кезеңінің зерттелу дәрежесі және ертетаптық қоғамдар тарихнамасындағы өзіндік мәселелері. Этномәдени байланыстар.

Тақырып 3. Сармат тайпаларының түп төркіні. Орналасуы. Ерте сарматтық (прохорова) мәдениеті. Орта сарматтық (суслов) мәдениеті. Кейінгі сармат мәдениеті. Батыс Қазақстанның ғұн-сармат кезеңінің археологиялық ескерткіштері. Солтүстік Қазақстанның ғұн-сармат дәуірі. Орталық Қазақстанның сармат дәуірінің археологиялық ескерткіштері. Оңтүстік және шығыс Қазақстанның тайпаларының этногенезі (ғұн-сармат кезеңінде).

Тақырып 4. Ғұн тайпаларының пайда болуы мен қалыптасуы. Ғұн бірлестігінің қалыптасуы мен орналасуы. Ғұн кезеңіндегі Қазақстан территориясындағы этномәдени процесстер. Ғұндардың шаруашылығы. Ерте таптық ғұн қоғамының заттай және рухани мәдениеті. Қоғамдық құрылымы. Ғұн мәдениетінің жерлеу дәстүрі және құрылысы. Қазақстан территориясындағы ғұн дәуірінің археология ескерткіштері. Қазақстан және орталық Азия материалдары негізінде ғұн мәдениетінің хронологиялық диапазоны.

Тақырып 5. Үйсіндердің қалыптасуындағы этникалық процесстер.

Ежелгі үйсіндердің пайда болуы мен орналасу территориясы. Шаруашылығы, тұрмысы, үй шұрғашылығы. Үйсін тайпаларының әлеуметтік-қоғамдық құрылымы. Заттай және рухани мәдениеті Қазақстан территориясындағы үйсін кезеңінің археологиялық ескерткіштері. Үйсін тайпаларының көрші мемлекеттермен әлеуметтік – экономикалық қарым-қатынасы.

Тақырып 6. Қаңлы мемлекетінің оқшаулануы және этникалық құрамы. Қаңлы тайпаларының әлеуметтік қоғамдық құрылымы. Көрші мемлекеттермен қарым-қатынасы. Қаңлылардың шаруашылығы мен тұрмысы. Қаңлы тайпаларының заттай және рухани мәдениеті. Археология ескерткіштері: қоныстар мен қорғандары (молалары). Қауыншы археологиялық мәдениеті. Отрар - Қаратау археологиялық мәдениеті. Жетіасар археологиялық мәдениеті. Ақтөбе қонысы, Көк-Мардан, Пұшық-Мардан, Костобе, Джетыасар қалашығы, Шаушукқұм молалалары, Жаман-Тоғай, Төребай-Тұмсық, Көк-Мардан, Қыр-Кескен, Мардан, Мардан-Күик (Қоныр-Төбе).

Тақырып 7. Қазақстанның этномәдени процесінде юечжи тайпалары. Юечжи этнонимі. Пайда болуы және мекен ету территориясы. Юечжи тайпаларының қоғамдық құрылымы. Юечжи ерте тайпалық қоғамының шаруашылығы, тұрмысы, заттай және рухани мәдениеті. Көршілес мемлекеттер және тайпалармен әлеуметтік экономикалық қарым-қатынасы. Батыс Қазақстанның юечжи-сармат кезеңінің археологиялық ескерткіштері. Жетісу территориясындағы юечжилердің ескерткіштері. Қазақстан территориясы мен көршілес мемлекеттерді мекендеген юечжи тайпалары жөніндегі өзіндік мәселелері мен сауалдары.

3. Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.

Негізгі:

1. Археологические исследования на северных склонах Каратау. Труды ИИАЭ АН Каз ССР. А.т. 14, 1962.
2. Акишев К.А., Кушаев Г.А. Древняя культура саков и усуней долины р. Или. Алма-Ата, 1962.
3. Акишев К.А., Зимовки-поселения и жилища древних усуней // Известия АН Каз ССР, серия общественных наук, вып. 1, 1969.
4. Бернштам А.Н. Проблемы древней истории и этногенеза Южного Казахстана // Известия АН Каз ССР, № 67, серия археологическая, вып. 2, Алма-Ата, 1950.
5. Бичурин И.Я. Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена. В 3-х томах. М.-Л., 1950.
6. Бернштам А.Н. Очерк истории гуннов. Л., 1951.
7. Байпаков К.М., Таймагамбетов Ж.К., Жумаганбетов Т. Археология Казахстана. Алматы, 1993.
8. Боталов С.Г., Гундалов С.Ю. Гунно-сарматы урало-казахстанских степей. Челябинск, 2000.

9. Гумилев Л.Н. Хунну. Степная трилогия. Спб. Тайм-Аут-Кошпас, 1993.
10. Гуцалов С.Ю. Культура древних кочевников Орехо-Уральского междуречья в VII – I вв. до н.э. // Автореф. дисс. канд. ист. наук. Уфа, 2000.
11. Зуев Ю.А. К вопросу о взаимоотношениях усуней и канцзюй с гуннами и Китаем во второй половине I в. до н.э. // Известия АН Каз ССР, серия истории, экономики, философии и права, вып. 2, 1957.
12. Зуев Ю.А. К этнической истории усуней. // Труды ИИАЭ АН Каз. ССР. Алма-Ата, т.8., 1960.
13. Зуев Ю.А. Юечжи и кушаны в свете китайских источников. // Центральная Азия в кушанскую эпоху. Л., т.1. 1974.
14. Заднепровский Ю.А. Усуни и Кангюй на трассе Великого шелкового пути // Взаимодействие кочевых и оседлых культур на Великом шелковом пути. (Тезисы международного семинара ЮНЕСКО). Алма-Ата. 1990.
15. Иностранцев К.А. Хунну и гунны. Л. 1926.
16. Исмагулов О. Этническая антропология Казахстана. А. 1982.
17. Кляшторный С.Г., Султанов Т.И. Казахстан. Летопись трех тысячелетий. Из-во Рауан. А. 1992.
18. Кушаев Г.А. Этюды древней истории степного Приуралья. Уральск, 1993.
19. Максимова А.Г. Усуньские курганы левобережья р. Или // Известия АН Каз. ССР, серия истории, археологии и этнографии. Вып. 1. 1959.
20. Мошкова Т.Г. Происхождение раннесарматской (прохоровской) культуры. М. 1974.
21. Руденко С.Н. Культура хуннов и наинулинские курганы. Москва-Ленинград, 1962.
22. Синицын И.В. Археологическое исследование в Саратовской области и Западном Казахстане // КСНИМК. вып. 14. 1952.
23. Смирнов К.Ф. Сарматовская ранняя история и культура сарматов. М., 1964.
24. Скрипкин А.С. Азиатская Сарматия. Саратов, 1990.
25. Степная полоса азиатской части СССР в скифо-сарматское время // Археология СССР. В 20 т. М., 1992.
26. Самашев З.С., Исмагилов Р., жетыбаев Ж. Изучение культур древних наместов Урало-Каспийских степей // Элитные курганы степей Евразии в скифо-сарматскую эпоху. Спб. 1994.
27. Хронология памятников сарматской культуры, Саратов, 1992.
28. Хабдулина М.К. Степное Приишимье в эпоху раннего железа. Алматы, 1994.

Қосымша:

1. Акишев К.А. Отчет о работе Илийской археологической экспедиции 1954 г. // ТИИАЭ, т. 1. Алма-Ата, 1956.

2. Боталов С.Г., Усманова Э.Р. Памятники II в. до н.э. в урало-казахстанских степях // Приаралье в древности и средневековье. М., 1998.

3. Байпаков К.М., Танабаева С.И., Садыков М.Н. Древние сокровища западного Казахстана. Алматы, 2001.

4. Зуев Ю.А. К вопросу о языке древних усуней // Вестник АН Каз ССР, № 5 (146), 1957.

5. Вопросы археологии Западного Казахстана. Сб. научных трактатов. Самара, вып. 1. 1996.

6. Вопросы истории и археологии Западного Казахстана. Уральск. Вып. 1. 2003.

7. Вопросы истории и археологии Западного Казахстана. Уральск. Вып. 2. 2003.

8. Гинзбург В.В., Фирштейн Б.В. Материалы к антропологии древнего населения западного Казахстана // Сборник Музея антропологии и этнографии. М.-Л., т. 18. 1958.

9. Давыдова А.В. О классификации памятников хунну // Ранние кочевники Средней Азии и Казахстана: краткие тезисы докладчиков на конференции (ноябрь). Л. 1975.

10. Засецкая И.П. Классификация наконечников стрел гуннской эпохи (конец IV – V вв. н.э.) // История и культура сарматов. Саратов. 1983.

11. Железчиков Б.Ф., Кригер В.А. Катакомбные захоронения Уральской области // Советская археология. № 4. 1978.

12. Железчиков Б.Ф. Ранние кочевники Южного Приуралья // Автореф. Дисс. Канд. Ист. Наук. Москва, 1980.

13. Исмагилов Р.Б. Скифо-греческий торговый путь или миграционный путь сарматов // Взаимодействие кочевых и оседлых культур на Великом шелковом пути. Алма-Ата, 1991.

14. История и культура сарматов. Саратов, 1992.

15. История Казахстана (с древнейших времен до наших дней) в 4-х томах. Алматы, т.1. 1996.

16. Ирмуханов Б.Б. Этническая история древнего Казахстана. А., 1998.

17. Кадырбаев М.К., Курманкулов Ж. Захоронения воинов сарматского времени на левобережье р. Илек // Прошлое Казахстана по археологическим источникам. А-Аты, 1976.

18. Кляшторный С.Г., Султанов Т.Н. Казахстан. Летопись трех тысячелетий. Алматы, 1992.

19. Литвинский Б.А. Кангюйско-Сарматский фарн. Душанбе, 1968.

20. Машкова М.Г., Кушаев Г.А. Сарматские памятники западного Казахстана // Проблемы археологии Урала и Сибири М., 1975.

21. Марков Г.Е. Кочевники Азии. М. 1976.

22. Машкова И.Г. Позднесарматские погребения Лебедевского могильника в западном Казахстане // КСИА, в. 170. 1982.

23. Ольховский В.С. Святилище Байте в Западном Казахстане // Маргулановские чтения – 1990. М., 1992.

Пән «Этнологияның теориялық және методологиялық мәселелері»

Тақырып 1. Этнология ғылым және оқу пәні ретінде. Этнологияның ғылым ретінде қалыптасуы; Ғылыми білім жүйесіндегі этнология; Этнологияның қызметтері.

Тақырып 2. Этнос және этникалық; Халықтың этногенезі және этникалық тарихы. Этнос туралы негізгі теориялар; Гумилевтің этногенез теориясы.

Тақырып 3. Этнологияның негізгі мектептері мен бағыттары. Эволюционизм; Диффузионизм, Әлеуметтану мектебі; Американдық тарихи этнология мектебі.

Тақырып 4. Этникалық тарих және этногенез. Этногенез және оның негізгі формалары; Этногенетикалық үдерістердің түрлері.

Тақырып 5. Этникалық мәдениет; Этнос және мәдениет. Мәдениет және оның этникалық қызметі, этникалық мәдениеттің мәні, этникалық мәдениет және этнос мәдениеті.

Тақырып 6. Этносаралық қатынастар; Этносаралық қақтығыстар және оларды шешу жолдары.

Этносаралық қатынастар мәні; Этносаралық қатынастар факторлары; Этникалық байланыстар және олардың нәтижелері, Этносаралық қатынастардың түрлері, Этносаралық өзара әрекеттесу теориялары; Этникалық қақтығыстардың динамикасы мен типологиясы, этносаралық қақтығыстарды реттеу жолдары.

Тақырып 7. Қазақ диаспорасы мен репатрианттардың теориялық және әдістемелік мәселелері.

Қазақ диаспорасы мен оралмандар мәселесінің теориялық аспектілері; Қазақ диаспорасының тарихи тағдыры; Қазақ диаспорасының мәдениетінің сақталуы мен өзгерісі. Репатрианттардың оралуы және олардың тарихи Отанға бейімделуі.

Тақырып 8. Этнодемография және Қазақстандағы миграциялық үдерістер. Тәуелсіз Қазақстанның этнодемографиялық ахуалы; Қазақстандағы көші-қон үдерістері. Репатрианттардың көші-қоны.

Тақырып 9. Қазақты зерттеу тарихы. Қазақтардың революцияға дейінгі орыс және отандық тарихнамада зерттелу тарихы. Кеңес дәуіріндегі қазақтардың орыс және отандық тарихнамада зерттелуі.

Тақырып 10. Қазақтардың этногенезі мен этникалық тарихының негізгі мәселелері.

Қазақтардың этногенезі мен этникалық тарихының түйінді мәселелері; Қазақ халқының қалыптасуының негізгі кезеңдері.

Тақырып 11. Қазақ халқының шаруашылығы. Қазақтың материалдық мәдениеті.

Қазақтың шаруашылық –мәдени типі. Қазақтардың шаруашылықтың жүргізу жүйесі мен түрлері. Материалдық мәдениет. Қолданбалы өнер.

Тақырып 12. Этникалық психология. Дәстүрлі мәдениет және жаңғыру, Рухани жаңғыру.

Тақырыпша: Этникалық өзіндік сана, Этникалық бірегейлік, Этникалық бірегейлік түрлері.

Тақырып 13. Кеңестік кезеңдегі және қазіргі Қазақстандағы этникалық және этномәдени процестер. Қосалқы тақырыптар: кеңестік кезеңдегі этникалық және этномәдени процестер; Тәуелсіз Қазақстандағы этникалық және этномәдени процестер; Қазақстанның этнодемографиялық процестері; Қазақстанның этносаралық және конфессияаралық процестері. Тіл және мәдениет.

Тақырып 14. Этносаясаттың теориялық аспектілері. Этнос және саясат. Қазақстан Республикасының этносаясаты.

Тақырыпша: Қазақстан Республикасының этносаясаты, этникалық бірегейлік, этносаралық толеранттылық және қоғамдық келісім. Қазақстанның аз санды халықтарының әлеуметтік-психологиялық, этномәдени және діни аспектілері.

Тақырып 15. Қазақ этнографиясының зерттелу тарихы.

Кеңестік кезеңге дейінгі қазақ этнографиясын этнографиялық тұрғыдан зерттеу, Кеңес өкіметі кезеңіндегі қазақ этнографиясын зерттеу тарихы. Отандық тарихшылардың қазақ этнографиясын зерттеуі.

Тақырып 16. Қазақтардың дүниетанымы, дәстүрлі медицина және ветеринария Қазақтардың дәстүрлі дүниетанымы, қазақтардың дәстүрлі біліміндегі дәстүрлі медицина.

Тақырып 17. Қазақтардың отбасы және неке мәселесі.

Дәстүрлі неке және отбасы қатынастары; Дәстүрдің сақталуы мен өзгерісі.

3. Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.

Негізгі:

1. Садохин А.П., Грушевицкая Т.Г. Этнология. – М.: Академия, 2000. – 304 с.
2. Тавадов Г.Т. Этнология. Учебник. 2-е изд.–М.: Дашков и К, 2016. – 408 с.
3. Этнология (Этнография). – М.: Юрайт, 2015. – 580 с.
4. Лурье С.В. Историческая этнология. – М., 2005.
5. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера земли. –М., 2006.
6. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса. 3-е изд., исправленное. – М.: Книжный дом «Либроком», 2009. – 440 с.
7. Тишков В.А. Реквием по этносу: исследования по социально-культурной антропологии. –М., 2003.
8. Артықбаев Ж. Этнология. – Алматы, 2005.
9. Қалшабаева Б.К. Теориялық этнология. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 236 б.
10. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования. –Изд. 2. –М: наука, 2003.-440 с.

Қосымша:

1. Арутюнян Ю.В. Трансформация постсоветских наций. – М., 2003.
2. Дробижеева Л.М. Социальные проблемы межэтнических отношений в постсоветской России. – М., 2003.
3. Аклаев А.Р. Этнополитическая конфликтология. Анализ и менеджмент. –М., 2005.
4. Аристов Н.А. Этногенез и этническая культура казахов. Т. 2 // Библиотека казахской этнографии. 50 томов. – Астана: Алтын кітап, 2007.
5. Радлов В.В. Труды по казахской этнографии. Т. 3 // Библиотека казахской этнографии. 50 томов. – Астана: Алтын кітап, 2007.
6. XVI–XX ғасырлардағы орыс дереккөздеріндегі Қазақстан тарихы». 5-том. – Алматы, 2006.
7. Абдулатипов Р.Г. Этнополитология. Учеб. пособ. – СПб.: Питер, 2004. – 313 с.
8. Казахстанская модель этнополитики / отв. ред. Г.Т. Илеуова. – Алматы: КИСИ при президенте РК, фонд им. Ф. Эберта, 2002. – 148 с.
9. Садохин А.П., Шабаев Ю.П. Этнополитология. – М.: Юнити, 2005. – 319 с.
10. Тишков В.А. Шабаев Ю.П. Этнополитология. Политические функции этничности. – М., 2013. – 413 с.
11. Қалшабаева Б.К. Орта Азия қазақтары (тарихи этнографиялық зерттеу). – Алматы: қазақ университеті, 2011. – 406 б.
12. Қалшабаева Б.К., Бейсеғұлова А. К. Түркия қазақтары (тарихи-этнографиялық зерттеу). – Алматы, Қазақ университеті, 2013. –184 б.

13. Калыш А.Б., Касымова Д. Репатрианты Казахстана. Казахстан в системе транснациональной миграции в условиях глобализации: учебное пособие. – Алматы: казах университеті, 2015. – 364 с.
14. Мұхаметханұлы Н. Қытайдағы қазақтардың қоғамдық тарихы 1860- 1920. – Алматы: Қазақпарат, 2000. – 336 б. Шаханова Н.Ж. Символика традиционной казахской культуры: Учебное пособие. – Алматы: Қазақ университеті, 2004. – 231 с.
15. Калыш А.Б. Касымова Д.Б. Миграции казахов: вызовы этнической репатриации этнических репатриантов. Алматы: Қазақ университеті, 2015.- 146 с.
16. Ибадуллаева З.О. Қазақтардың дәстүрлі материалдық мәдениеті. – Түркістан, 2008.
17. Кочевое жилище народов Средней Азии и Казахстана. – М., 2000.
18. Традиционная одежда казахов (иллюстрированный научный каталог). – Алматы: Өнер, 2009. – 343 с. – С. 307.
19. Харузин Н. История развития жилища у тюркских и монгольских народностей России Т. 20 // Библиотека казахской этнографии. 50 томов. – Астана: Алтын кітап, 2007.
20. Төлеубаев Ә.Т. Қазақ этнографиясының мәселелері. - Алматы: Servise Press, 2013. 2 том. 496 б.
21. Ажигали С.Е. Традиционная система скотоводческого поселения казахов // Этнографоархеологические комплексы. – Т. 5. – Новосибирск, 2002. – С. 143–191.
22. Токтабай А.У. Традиционный тренинг коня у казахов // Самарский областной историко-краеведческий музей. Краеведческие записки. Вып. IX. – Самара, – 2000. – С. 203–209.
23. Артыкбаев Ж.О. История Казахстана, Астана, 2004.-159 с.
24. Демографические перспективы Казахстана, 2008. – Алматы: Казстатинформ, 2001. -48 с.
25. Шокманов Ю., Мусабек Е. Этнодемографическая характеристика населения Республики Казахстан на современном этапе развития // Казахстанская модель межэтнического согласия: проблемы и перспективы. Алматы, 2007.
26. Абдулина А.Т. Особенности семьи и брака и этноязыковая ситуация в среде городских казахов в конце 1950–1980-х годов // Электронный научный журнал «edu.e-histoty.kz». – 2018. – № 1(13). – URL: <http://edu.e-history.kz/kz/publications/view/800/>.
27. Калыш А.Б. Семья и брак в современном Казахстане. – Алматы: Арыс, 2013.
28. Сейдимбек А. Мир казахов. Этнокультурологическое переосмысление: Астана: Фолиант, 2012. – С. 271– 27.
29. Мустафаева А.А. Исламское возрождение в Казахстане в 90-е годы XX века // Вестник КазНУ. – 2013. URL: <http://articlekz.com/article/11739>.
30. Ғабитов Т.Х. Қазақстан мәдениетінің рухани кеңістігі. – Алматы: раритет, 2013. -400 б.

31. Қазақстанның мемлекеттік этносаясаты: жаңа үрдістер. – Астана, 2011. – 197 б.

32. Новые вызовы и задачи этнополитики: технологии и урегулирования и мониторинга. Сборник лекции и материалов семинара и тренинга. – Астана, 2004.

33. Султанов Б.К. Организация системы мониторинга межэтнических отношений в Казахстане. Конкретные механизмы и система оценки / Мониторинг межэтнических отношений в Казахстане: опыт, эффективность и перспективы. – Астана 2001 г. – С. 59.

Пән «Қазіргі Қазақстандағы этникалық және этномәдени үдерістер»

Тақырып 1. XVIII ғасырдағы қазақ жеріндегі этникалық үдерістер. XIX ғ. 1-ші жартысындағы қазақ жеріндегі этникалық үдерістер. 1874 ж. халық санағы нәтижелері. 1897 ж. халық санағының Қазақстанда жүргізілу ерекшеліктері.

Тақырып 2. XIX ғ. 2-ші жартысындағы миграциялық үдерістер. XIX ғ. 2-ші жартысындағы миграциялық үдерістер. XIX ғ. 2-ші ширегіндегі этникалық үдерістер. Ұйғырлар мен дүнгендердің Қазақстанға қоныстануы.

Тақырып 3. XX ғасырдың 1-ші жартысындағы Қазақстан халықтарының өсу динамикасы. XX ғасырдың 2-ші жартысындағы Қазақстан халықтарының өсу санының көрсеткіштері. 1999 жж. Қазақстандағы халықтардың демографиялық көрсеткіштері. Алғашқы кеңестік санақтар. Рурбанизация.

Тақырып 4. XX ғасырдың 2-ші жартысындағы Қазақстан халықтарының өсу динамикасы. XX ғасырдың 2-ші жартысындағы Қазақстан халықтарының өсу динамикасы. XX ғ. 2-ші жар. Қазақстан халықтарының сандық үлесі. ҚР халықтарының орташа сандық құрамы.

Тақырып 5. Қазақстанның әлеуметтік-демографиялық тенденциясы. Қазақстанның әлеуметтік-демографиялық тенденциясы. Диаспрология мәселесі. Қазақстандағы халықтың этникалық құрамы. Диспропорция.

Тақырып 6. Қазақ диаспорасының қазіргі кезеңдегі демографиясы. Диаспрология мәселесі және оның зерттелу барысы. Соңғы жылдардағы Қазақстандағы халықтардың демографиялық көрсеткіштері. Ұлттық құрамы. Халықтардың орналасуы.

Тақырып 7. Қазіргі кезеңдегі ішкі және сыртқы көші-қон. Қазіргі кезеңдегі ішкі және сыртқы көші-қон. Босқындар мәселесі. Урбанизация үдерісі және Еңбек миграциясы.

Тақырып 8. Қазақстанның қазіргі кезеңдегі этникалық құрамы, этномәдени орталықтар. Қазақстан халқы Ассамблеясы. Қазіргі замандағы этникалық-мәдени үдерістер барысындағы Қазақстан халықтарының діни көзқарастары.

3. Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.

Негізгі:

1. Государственная политика. Учебное пособие. АГУ при Президенте РК, НШГП/ под общей ред. Ж.Х. Джунусовой. – Астана, 2012. – 248 б.
2. Государственная этнополитика Казахстана: новые тренды / под общей ред. Е.Л. Тугжанова. – Астана, 2011. – 204 с.
3. Этнополитический словарь. Термины и понятия казахстанской политики и практики в сфере общественного согласия и межэтнической толерантности. – Астана: Ш. Шаяхметов атындағы тілдерді дамытудың республикалық үйлестіру-әдістемелік орталығы 2014. – 400 с.
4. Народы Казахстана. Энциклопедический справочник. – Алматы: Арыс, 2003. – 352 с.
5. Қалыш А.Б. Қазіргі Қазақстандағы этникалық және этномәдени процестер. Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 254 б.
6. Садовская Е.Ю. Миграция в Казахстане на рубеже XXI века: основные тенденции и перспективы. А., 2001. 109-110 б.
7. Проблема беженцев нелегальных мигрантов и трафика // Центральная Азия и Кавказ. №5 (35) 2004. -197 - 200 бб.
8. Миграция населения Республики Казахстан за январь-декабрь 2000 года. Агенство Республики Казахстан по статистике. Алматы. 2001. – 78-102 бб.

Қосымша:

1. Қалыш А.Б. Қазіргі Қазақстандағы этникалық және этномәдени процестер: Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2015.
2. Масанов Н., Абылхожин Ж., Ерофеева И. и др. История Казахстана: народы и культуры. – Алматы, 2001.
3. Алексеенко А.Н., Алексеенко Н.В., Козыбаев М.К., Романов Ю.И. Этноссы Казахстана. – Астана: Елорда, 2001.
4. Народы Казахстана. Энциклопедический справочник. – Алматы: Арыс. 2003.
5. Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі, Қазақстан Республикасы халқының 2011 жыл басына нақтыланған саны туралы, <http://www.stat.kz> 2.
6. 2009 ж. ҚР халық санағы, Қысқаша қорытындылар" Статистикалық жинақ, Редакциясын басқарған Ә.А. Смайылов, Астана, 2010 - 110 бб.
7. Ассамблея народов Казахстана: Сборник материалов/Сост.: О.Г.Дымов и др. – А 1997.
8. Десять лет независимости: Мир, прогресс и согласие: Материалы VIII сессии Ассамблеи народов Казахстана. – Астана, 2002.
9. Қазақстан Республикасы Статистика жөніндегі агенттігі. Санақ 2009. (Жұрттың ұлттық құрамы.rar)